

Jan FROLÍK a kol., *Pohřebiště ve vnitřním areálu Pražského hradu*, Archeologický ústav AV ČR, Praha, Praha 2016 (= *Castrum Pragense* 15)

243 s., ISBN 978-80-87365-93-9

Ačkoli je pro archeologii stěžejní zveřejňovat terénní dokumentaci, protože na rozdíl od jiných typů historických pramenů se k zaznamenání archeologické situace nelze již nikdy vrátit, není dnešní stav uspokojivý. Zejména u rozsáhlých výzkumů často nebývá potřebná dokumentace k dispozici ani po mnoha desetiletích. V tomto ohledu je mimořádným počinem ediční řada *Castrum Pragense*, zaměřená na pohřebiště v areálu Pražského hradu, resp. Hradčan. Zatímco předchozí svazky byly věnovány rozsáhlým pohřebištím (Lumbeho zahrada, kostel Panny Marie, Loretánské náměstí, pohřebiště v severním a západním předpolí Pražského hradu) a další aktuálně zkoumaná pohřebiště jsou již v edičním plánu (ulice Milady Horákové, Strahovská cihelna, Střešovice), anotovaná kniha zahrnuje poněkud nesourodý konglomerát drobnějších pohřebních areálů a izolovaných hrobů z vnitřního areálu Pražského hradu, jež doposud unikaly systematické pozornosti.

Široký je rovněž chronologický rozsah publikovaných výzkumů. Nejstarší z hrobů souvisí s počátky archeologických výzkumů na Hradě, nejmladší nálezy pochází z roku 2014. Je zcela zjevné, že nevyrovnaná je i úroveň dokumentace, kterou máme k dispozici, a to jak písemné, tak obrazové. Každý hrob je popsán v samostatném heslu a bylo mu nově přiřazeno identifikační číslo, které jej nadále jednoznačně určuje. Hlavní část katalogového hesla tvoří původní terénní dokumentace, konkrétně úplný přepis z terénního deníku či strukturovaný popis z nálezevých zprávy, dále podrobná obrazová dokumentace – kresebná i fotografická – a pochopitelně kompletní dokumentace doprovodných nálezů. V jednotlivých heslech je možno velmi dobře pozorovat proměny dokumentačních technik, od jednoduchých orientačních náčrtků přes poměrně kvalitní kresebnou dokumentaci až ke komplexním technikám, jež zahrnují kombinaci geodetického zaměření a fotogrammetrie, včetně přehledného vektorového vyhodnocení. Nejstarší dokumentace je zveřejněna formou reprodukce, zatímco

dokumentace z osmdesátých let 20. století byla nově zpracována a digitalizována, což její výpočetní schopnosti rozhodně prospělo.

I přes shodnou základní strukturu pojali obsah jednotlivých kapitol jejich autoři poněkud odlišně. Nejpodrobnější je výklad o dvou pohřebištích v areálu kláštera sv. Jiří, jejichž archeologické výzkumy proběhly v letech 2012 a 2013. Kromě důkladného popisu hrobů zde nechybí ani obsáhlý úvod k historii vlastního objektu i k dějinám archeologického bádání v této lokalitě, poměrně podrobná analýza pohřebních areálů a stručné vyhodnocení. Jiné kapitoly jsou stručnější a soustřeďují se především na popis hrobových kontextů. Specifickou strukturu má kapitola Kateřiny Tomkové, která se věnuje ojedinělým hrobům (bez jasné příslušnosti ke známým pohřebištím) a druhotně přemístěným kostem, a stručná stať Josefa Matiaška popisující doklady specifického zacházení s lidskými ostatky, konkrétně nálezy anatomických preparátů. Poslední část knihy od Petry Stránské pak přehledně shrnuje základní antropologické charakteristiky všech publikovaných ostatků. Publikace postrádá obecný závěr, což je pochopitelné, neboť mozaika shromážděných informací jednoznačné soudy ani neumožňuje.

Představená kniha ukazuje, jakým způsobem je možné přistoupit k publikaci terénní dokumentace různé kvality tak, aby mohla posloužit jako odrazový můstek k dalšímu systematickému bádání. A přestože její vydání, stejně jako vznik předchozích svazků, bylo umožněno především díky sérii grantových projektů, měla by se stát následovánímhodným vzorem i pro pracoviště, která takovými finančními zdroji nedisponují.

MARTIN ČECHURA

Ivo ŠTEFAN, *Či je ta krajina? Rozhovory s Janem Klápštěm o středověku i našem světě*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2019

167 s., ISBN 978-80-7422-597-0

Krajina vstoupila v posledních letech do veřejného prostoru jako důležité téma. Mluví se o krajině kulturní, historické, geologické, původní, industriální či zemědělské. Jan Klápště a Ivo Štefan, kdysi učitel a student, dnes dva přední čeští odborníci na středověkou archeologii, postavili krajinu do středu úvah o dějinách, svém oboru, minulých, ale i dnešních společnostech. Krajina

je zde přítomn jako měnící se funkční systém, jenž tvoří spojenou nádobu se společností. Jedno nutně ovlivňuje druhé: základní podmínky dané konkrétní krajinou v rámci procesů „longue durée“ tvarují charakter společnosti a jejího jednání; lidská společnost na druhou stranu svými zásahy jednoznačně mění podobu krajiny. To vše v základním nastavení bez hodnotících soudů.

Kniha je vystavěna v literární formě dialogu (nikoli však diskuse) mezi oběma archeology. Spíše než rozhovor čteme řízený monolog. Literárnost dialogické formy podtrhují stylizované dlouhé odpovědi Jana Klápště v roli tázaného, stejně jako formulace a detaily, jež odkazují více k písemnému než ústnímu ztvárnění. To ale nijak nezmenšuje vklad tazatele, naopak, jeho role je nadměrně důležitá; oba aktéři se doplňují v symbióze svědčící nejen o profesní blízkosti, ale i o lidském porozumění. Ivo Štefan, ač titulárně autor knihy, stojí v pozadí, své erudice využívá k tomu, aby citlivě a zároveň poučeně moderoval a směřoval myšlenky Jana Klápště. Otázky strukturují text, myšlenkově ho vedou, usměrňují nebo naopak odvádějí jinam, přerušují jinak kontinuální narativ, čímž z něj činí zajímavou intelektuální mozaiku.

Rozhovor začíná v prostředí archeologického průzkumu středověkého královského města Most. K němu došlo v souvislosti s jeho likvidací – staré město muselo od konce šedesátých let 20. století postupně podlehnout kompletní demolici, aby se jeho území stalo součástí rozsáhlého komplexu povrchových hnědouhelných dolů. Vzpomínky na formující archeologické počátky mladého Jana Klápště se tu protínají s drsnou realitou města a jeho okolí, určených k zániku. Atmosféru zmaru a absurdity vystihuje několik soudobých básní, jež jsou do rozhovorů vloženy. Mostecké působení dalo Janovi Klápště dvojí zkušenost. Most mu umožnil pracovat s nedocenitelně komplexním archeologickým materiálem, takže se naučil klást zkoumanému terénu i sobě otázky a hledat odpovědi. Rovněž mu neodvratně vstúpil myšlenku křehkosti a dočasnosti zdánlivě neměnné krajiny, která může během velmi krátké doby podlehnout absolutní destrukci a demolici s ní spjaté komplexní kultury. Téma krajiny společně s konceptem proměny jsou ostatně s vědeckou prací Jana Klápště výrazně spojeny a tvoří jakousi konstantu jeho přemýšlení. Klápště se však v otázkách Iva Štefana nezamýšlí pouze nad proměnou středověké společnosti/krajiny, ale i nad procesy proměny poválečného Mostecka, stejně jako nad proměnami společnosti v krajině svého

dětství, tedy Turnovska, Českého ráje, potažmo Podkrkonoší.

Do Českého ráje text přechází v zamýšleném kontrastu se zničeným Mosteckem v druhé části knihy. Zde se rozhovor stáčí k osobnějším výpovědím o dětství, mládí, studiu a rodinném zázemí. Na pozadí osobních vzpomínek je i zde cítit proměna českorajské krajiny jako sopečné oblasti zalité kdysi až k vrchu Kozákova mořem, jehož rozlámané dno později utvořilo pro oblast charakteristická pískovcová skalní města. Vykresluje se zde město Turnov, v jehož současné podobě cvičené oko archeologa a historika snadno odkryje středověký původ. Zároveň Jan Klápště popisuje výstižnou terminologii, jež nezapře historické školení, procesy, jimiž zdejší region prošel ve 20. století.

Třetí část knihy se opět tematicky vrací ke středověké archeologii, na kterou tentokrát nahlíží především optikou vývoje disciplíny v posledních desetiletích. Otázky směřují k metodologii, domácím i zahraničním inspiračním, k volbě profilujících témat a výrazným osobnostem, jež vědní obor formovaly. Vyzdvížení jsou zejména Ivan Borkovský, Miroslav Richter a Zdeněk Smetánka. Nabízející se otázku je postupná emancipace mediévalní archeologie vůči ostatním oborům, zejména pravěké archeologii, dějinám umění a obecné historii. Jako důležité téma se vynořuje role středověké archeologie při utváření mnohdy sporného příběhu o národní identitě a obecně i stěžejní otázka role humanitních věd v moderní společnosti.

Závěrečný oddíl otázek se obrací k provázanosti středověku se současným světem. Ve smyslu okřídleného „the past is a foreign country; they do things differently there“ přistupují oba aktéři rozhovoru ke středověké společnosti v její zdůrazňované jinakosti. S popřením přímé, nepřerušované kontinuity v dějinách se rozhovor letmo dotýká i nebezpečí instrumentalizace historie v rámci moderního politického a nacionalistického diskurzu. Hlavní náplní této části knihy je nicméně připomenutí Klápštěho tezí o proměně české středověké společnosti a o procesech s touto proměnou spojených.

Kniha *Čí je ta krajina?* je mimořádným a velmi inspirativním čtenářským zážitkem. Není to však v žádném ohledu chlácholivá četba, naopak je naplněna mnoha intenzivními a znepokojivými podněty k přemýšlení. Výrazně zde vystupuje především téma zodpovědnosti za krajinu, jež není jen kulisou dějinných procesů, ale jejich přímou součástí. Předkládaný rozhovor dvou odborníků tím, že se pohybuje na hraně vědeckého pojednání a osobních vzpomínek, umožňuje

několikvrstevně čtení. Poučení a možná námět k další diskusi zde najde jak odborník, tak i laik, pro kterého středověká archeologie po přečtení knihy snad přestane být pouhým nalézáním mimořádných objevů, ale stane se vědeckou disciplínou, jejímž prostředkem i cílem je výzkum vedoucí k rekonstrukci středověké kultury v její komplexnosti.

PAVLÍNA CERMANOVÁ

Jan FROLÍK – Jan MUSIL, *Katalog archeologických nálezů z hradu Košumberka II. Kamnové kachle, část první*, Archeologický ústav AV ČR, Praha – Regionální muzeum v Chrudimi, Praha – Chrudim 2016 (= Sbírky Regionálního muzea v Chrudimi, Historická řada 8/II)

175 s., ISBN 978-80-87365-95-3

Regionální muzeum v Chrudimi se i ve věku překotné digitalizace drží tradičního způsobu zpřístupňování svých sbírkových fondů pro badatelské účely. Pokračuje ve vydávání knižní katalogové edice, založené už v roce 1979 a dodnes ponechané v původní grafické úpravě. V dosavadních devíti svazcích nevelkého formátu se ale podařilo publikovat jen menší část nashromážděných předmětů. Za skutečností, že v tomto vzorku výrazně převažují archeologické nálezy, stojí hlavně velká píle Jana Frolíka. V začátcích edice se samostatným zpracováním souboru středověkých militarií podstatně přičinil i Tomáš Durdík.

Ze všech dosud vydaných svazků doznal zdaleka největšího citačního ohlasu Frolíkův katalog středověkých a raně novověkých kachlů. K dispozici je od roku 2003, kdy byla literatura o historickém kamnářství na práce tohoto druhu chudá. Záhy poté přibýlo několik podobných publikací muzejních kolekcí kachlů a celkově došlo k publikačnímu boomu pramenné materie. Katalog kachlů z Chrudimska však stále patří k hojně ohmatávaným položkám v příručních knihovničkách specialistů, byť představuje ukázkový příklad nepovedeného způsobu prezentace. Veškeré fotografie kachlů jsou totiž reprodukovány ve formátu poštovních známek. Značný studijní potenciál kachlové sbírky chrudimského muzea vychází z velké ikonografické pestrosti výzdobných reliéfů, přičemž punc unikátnosti jí dodává početný soubor pozdně gotických motivů, které

lze díky signaturám spojit s produkcí jednoho hrnčíře.

Ve zmiňovaném katalogu kachlů naprosto převažují tzv. staré nálezy, tj. nálezy učiněné ještě předtím, než se konstitovala archeologie středověku. Dnešní znalosti o okolnostech nabytí těchto sbírkových předmětů jsou tedy značně kusé, v lepším případě disponujeme alespoň prostým záznamem nálezové lokality. Ovšem ani nově vydaný svazek, speciálně věnovaný početné kolekci kachlů z hradu Košumberka, neznamená zásadní obohacení pramenné základny o soubory získané řádnými archeologickými výzkumy. Předmětem publikace jsou znovu nálezy, které mají hodnotu sběrového materiálu. V katalogu z roku 2003 chybějí, protože většina z aktuálně prezentovaných kachlových nálezů byla uskladněna přímo na hradě, na půdě purkrabství, kde k jejich znovuobjevení došlo v roce 2008. Vykopány byly většinou ve dvacátých letech 20. století při rozsáhlých terénních a stavebních úpravách hradního areálu.

Není-li v obecné rovině sporu, že kachle nalezené mimo řádné archeologické výzkumy zasluhují publikaci i v dnešní době (výpovědní hodnotu si udržují hlavně pro srovnávací studium výzdobných motivů), tentokrát se vkrádají velké pochybnosti stran smysluplnosti knižního katalogu. Drtivá většina ze sedmi stovek katalogových položek jsou totiž drobné fragmenty, u nichž nelze určit motiv a většinou ani není naděje, že se to v budoucnu podaří. Položky, které mají určitý studijní význam, tvoří maximálně desetinu souboru. Nebylo by tedy na škodu věci, kdyby byl předmětný soubor publikován jen formou výběrového katalogu, např. jako časopisecký článek. V tomto ohledu je paradoxní, je-li dokumentace nyní publikovaných zlomků kachlů, z nichž většina nemá prakticky žádnou hodnotu, otištěna v násobně větším měřítku oproti často kompletně dochovaným kachlům, jimž se dostalo publikace ve zmiňovaném katalogu z roku 2003.

Faktem je, že první část katalogu kachlů z hradu Košumberka využije jen několik málo specialistů, a to ještě budou odkazovat na pouhý zlomek prezentovaných položek. Otázkou zůstává, co bude obsahem druhého svazku. Autoři avizují vedle katalogového zpracování zbývající části kolekce i analýzu celého souboru. Ovšem pokud si pro druhou část takříkajíc nešetří skutečně zajímavé ukázky kachlů, není šance, že se jim podaří efektivně přispět k dosavadnímu bádání o pozdně středověkém a raně novověkém kamnářství. Jako specialista na kachle bych měl v zásadě kvitovat publikaci zpřístupňující formou